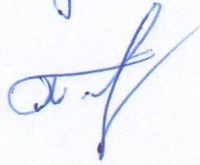

Отримано 3.08.2023
 Голова разової спеціалі-
 зованої вченої ради
 ДФ 17.051.061
 Тупахін О.В.

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
 ДФ 17.051.061
 Запорізького національного університету,
 доктору філологічних наук, професору
 Тупахін Олені Володимирівні

РЕЦЕНЗІЯ

**вченого секретаря Вченої ради ЗНУ, кандидата філологічних наук,
 доцента кафедри української літератури
 Проценко Оксани Анатоліївни
 на дисертаційну роботу КОНЄВОЇ МАРІЇ ІВАНІВНИ
 «Поетика художнього репортажу в українській прозі початку
 ХХІ століття», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з
 галузі знань 03 Гуманітарні науки, за спеціальністю 035 Філологія**

Одним із ґрунтовних досліджень, у якому зроблена вдала спроба з'ясувати давно назрілу проблему вивчення художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття, і є винесена на захист разової ради дисертація М. І. Конєвої.

Дисертацію підготовлено в рамках наукового напрямку «Поетика художнього твору» (номер державної реєстрації 0116U004861), включеного до комплексного плану науково-дослідних робіт Запорізького національного університету.

Дисертаційна робота є вельми актуальною (недостатність теоретико-практичних аспектів художнього репортажу, систематизації, цілісного розгляду в контексті сучасної української прози) та своєчасною, оскільки серед основних завдань авторкою були визначені такі:

- проаналізувати етапи та стан розвитку нефікційної літератури;
- осмислити історію розвитку репортажу на різних етапах;
- простежити взаємозв'язок термінів «літературний репортаж», «нова журналістика» і «художній репортаж», їхній феномен;
- окреслити місце художнього репортажу в українській літературі;
- класифікувати жанрово-тематичні різновиди художнього репортажу;

- з'ясувати наративні стратегії в художніх репортажах;
- інтерпретувати часопросторові маркери;
- дослідити інтермедіальні особливості;
- розкрити феномен пам'яті;
- схарактеризувати систему зображально-виражальних засобів у художніх репортажах.

Вирішення поставлених завдань орієнтовано на досягнення **мети**, яка полягає в характеристиці художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття, виокремленні й аналізі його різновидів, простеженні стильових особливостей та дослідженні зображально-виражальних засобів.

Об'єкт та предмет відповідають сформульованим меті та завданням проведеного дослідження. **Об'єктом дослідження** є 12 репрезентативних художніх репортажів: Л. Белея «Ліхіє дев'яності: Любов і ненависть в Ужгороді» (2019), М. Беспалова «Ліхіє дев'яності: Кузня кадрів Дніпропетровськ» (2016), О. Гавроша «Стрий і старий» (2013), Є. Гончарової «За день до Дебальцевого» (2016), В. Івченка «Ліхіє дев'яності: Як не сумували Суми» (2015), Д. Казанського «Санітарна зона» (2013), О. Криштопи «Ліхіє дев'яності: Станіславський феномен» (2016), «Україна: масштаб 1:1» (2017), В. Курико «Чернігівська справа Лук'яненка» (2020), В. Молодія «Петлі Апеннінського черевики» (2014), Є. Подобної «Закарпатський легіон» (2018), П. Стеха «Над прірвою в іржі» (2018).

Предметом дослідження є жанрово-стильові особливості художніх репортажів, композиційна та тематична специфіка, наративні стратегії, інтермедіальні прийоми, пам'яттєвий феномен, художньо-виражальні засоби організації художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ ст.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів відповідно до її тексту полягає в тому, що:

- 1) вперше в українському літературознавстві охарактеризовано поняття художній репортаж у зв'язку з особливостями функціонування жанру у світових національних літературах;
- 2) визначено місце художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ ст.;
- 3) сформульовано дефініцію «художній репортаж» як жанру нефікційної літератури;
- 4) з'ясовано сталі ознаки репортажу;
- 5) виокремлено жанрові різновиди;
- 6) здійснено комплексний аналіз зображально-виражальних засобів;
- 7) проаналізовано роль автора;
- 8) показано тенденції розвитку в сучасній прозі.

Практичне значення отриманих результатів постає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін, спецкурсів, присвячених вивченню специфіки художнього репортажу як жанру нефікційної літератури, що сприятиме відкриттю широких можливостей для дослідження сучасної прози.

Теоретичний аспект дослідження тісно пов'язано з історико-літературним. У дисертації застосовано загальнонаукові **методи** (аналіз, синтез, узагальнення, системний аналіз), реалізовано поєднання компаративного, біографічного, наратологічного, феноменологічного та інтертекстуального методів.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень.

У дисертаційній роботі М. І. Конєвої спостерігаємо і вміння давати синтетичні узагальнення, визначати основні закономірності, працювати з різноплановим матеріалом, робити ідейно-естетичний аналіз, визначати основне в художньому тексті, у літературно-критичних працях, даючи їм відповідну оцінку.

Необхідно відзначити належну наукову ерудицію дисертантки. Робота добре документована, її науковий апарат багатий, безсумнівну вартість має бібліографічний додаток.

Структура дисертації продумана так, щоб якомога повніше реалізувати науковий задум дослідження, а саме: всебічно розкрити особливості становлення та розвитку художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття.

У *вступі* визначено актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; визначено його наукову новизну та практичну значущість; наведено дані щодо апробації роботи, її структури та змісту.

Правомірним є наявність *першого розділу* «Теоретичні засади дослідження художнього репортажу» (з трьома підрозділами), у якому окреслено становлення й розвиток документальної літератури, художньо-документальної літератури, літератури факту, нефікційної літератури й літератури нон-фікшн. Простежено зародження репортажу.

Зроблено це пристойно, на багатій фактажній базі (наукові дослідження М. Варикаші, О. Галича, А. Галича, Л. Гінзбург, О. Качуровського, Г. Ключека, Н. Колошук, О. Рарицького, І. Савенко, Т. Черкашиної та ін.). М. І. Конєва об'єктивно оцінює процес вивчення художнього репортажу. Належна увага приділена жанровій природі репортажу (новизна і достовірність факту, чіткість, стислість, оперативність, динамічність, увага до деталі, оригінальність подачі, образність).

Добре, що конкретизовано поняття «літературний репортаж», «нова журналістика» (низка термінів, які використовуються паралельно з новою журналістикою – креативне письмо, літературна / альтернативна / наративна журналістика, нежурналістика, паражурналістика, нон-фікшн, проза сирого факту, суб'єктивна проза, документальний роман, література ідей, гонзо-журналізм) та «художній репортаж».

Варто відзначити аналіз наукових праць, присвячених художньому репортажу в різних національних літературах, зокрема в англійській, американській, німецькій, норвезькій, польській, що дало можливість виокремити власне національні ознаки жанру.

З'ясовано, що *художній репортаж* – це жанр нефікційної літератури, утворений шляхом поєднання видових (кіно, музика, образотворче мистецтво, скульптура, фотографія, ЗМІ) і родо-жанрових (епос, драма) ознак. Факти та відсутність авторської вигадки є головними у художньому репортажі. Особливістю художнього репортажу є контамінація літературних (есе, нарис, мемуари, щоденник) і журналістських (інтерв'ю, розслідування, огляд тощо) жанрів.

Самостійним і належно висвітленим фрагментом дисертації є *другий розділ* «Авторська організація художнього репортажу» (з п'ятьма підрозділами).

Заслуговує схвалення класифікація художнього репортажу. Твори диференційовано за двома принципами – тематичним (*соціально-культурний, воєнний, поліпроблемний*) і жанрово-стильовим (*автобіографічний, спогадовий*) та відповідно до класифікації системно проаналізовано. У сучасних реаліях російсько-української війни, варто відзначити дослідження М. І. Конєвою воєнного репортажу («День після Дебальцевого» Є. Гончарової, «Закарпатський легіон» Є. Подобної).

Виокремлено три рівні нараційного складника поетики художнього репортажу (оповідь автора, голоси інших оповідачів (свідки, учасники подій), документальні згадки (матеріали з місцевих газет і книг). Автобіографічний і референційний факт слугують підтвердженням реальних подій, правдивості інформації, викладеної у двох інших рівнях нарації.

На основі типології часопросторових відносин, узагальненої Е. Циховською, з'ясовано, що в художніх репортажах (демонструючи неоднорідність) співіснують географічний (українські й чужі ландшафти),

реальний (стосується справжніх осіб, місць і подій), фізичний (обмежений/необмежений, замкнений/відкритий), соціальний, внутрішній, зовнішній і перцептуальний (навіяний станом сну) часопростори.

Слушним є дослідження М. І. Конєвою інтермедіальних складників художнього репортажу: прийоми кінематографу – кадрування (статичний, панорамний і круговий кадр), монтаж кадрів, важливий для утримання картинок, зміни епізодів та екфразис (образотворчий, музичний, скульптурний, фотографічний), словесний опис візуального сприйняття дійсності.

Доречним є осмислення взаємозв'язаних між собою понять «простір», «час» і «колективна пам'ять» у художніх репортажах, адже пам'яттєвий фактор у досліджуваних творах розкривається у зв'язку з потребою окреслити «місця пам'яті» (Чорнобиль, окописько, катівня НКВС тощо), осмислити конфлікти пам'яті (радянської і української), охопити питання розвитку комеморативних практик тощо.

Досить вдалою є проведена дисертанткою робота у *третьому розділі* «Реалізація прагматичних і стилістичних засобів у художньому репортажі» (із двома підрозділами). Цілком резонні міркування щодо основоположних складників організації авторської моделі художнього репортажу (специфічна наративна стратегія, часопросторовий континуум, інтермедіальність, екфраза, вкраплення пам'яттєвого контексту тощо).

Докладно зупиняється авторка на прагматико-стилістичних аспектах художніх репортажів. З'ясовано, що творам властиві такі ознаки: графічний запис тексту (великі літери, курсив, жирний шрифт, пропуск складів, слів і букв), мовно-стилістичні засоби (розмовна лексика, сленг, фразеологізми, метафори, синекдохи, метонімії, порівняння, алюзії тощо).

Висновки дисертації достовірні, ґрунтуються на великій кількості аналітичних суджень.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях за темою дисертації.

Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено у 15 наукових працях, зокрема: 3 статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях України, одній статті – у науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку й Європейського Союзу (Республіка Польща), 11 матеріалах наукових конференцій. Кількість, обсяг, глибина наукових досліджень та обґрунтованість наукових положень відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Оприлюднення публікацій свідчить, що робота, її основні положення та висновки пройшли необхідну апробацію. Робота є новою, самостійною науковою розвідкою, яка має завершений характер. Зміст дисертації свідчить про відповідність вимогам, які ставляться Міністерством освіти і науки України до таких робіт.

У науковій роботі відображено основні положення та результати проведеного дослідження, запропоновані на його основі висновки, рекомендації та пропозиції, які відповідають критеріям обґрунтованого та достовірного наукового дослідження. Ідеї та наукові положення, висновки та пропозиції інших науковців мають цитування та необхідне посилання на авторів та їхні праці в переліку використаних джерел, відтак, привласнення ідей, висновків та пропозицій інших науковців у роботі відсутнє. Наведені факти дають підстави для висновку, що в дисертаційній роботі «Поетика художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття» М. І. Конєвої відсутнє порушення академічної доброчесності.

Дисертація М. І. Конєвої виконана на належному науковому рівні, проте окремі положення мають дискусійний характер, що зумовило висловлення таких зауважень і рекомендацій:

1. У вступі дисертації М. І. Конєва обґрунтовує актуальність, називаючи низку серій і видань, які спеціалізуються на художніх репортажах і літературі

нон-фікшн загалом, проте чомусь не згадано про єдиний в Україні журнал літературного репортажу «Reporters» та онлайн-платформи, на яких він розвивається – «Українська правда», «INSIDER», «Gazeta.ua», «The Ukrainians». Чим зумовлено такий вибірковий підхід?

2. У другому розділі, аналізуючи художні репортажі серії «Ліхіє дев'яності» Л. Белея, М. Беспалова, В. Івченка та О. Криштопи, для ґрунтовної літературознавчої рецепції варто було б залучити художні репортажі польських авторів, у яких наявні ідентичні культурно-політичні феномени цього періоду.

3. Розкриваючи інтермедіальний аспект у художніх репортажах дисертантка спирається на думку В. Просалової, що «література як універсальний вид мистецтва» має властивість відтворювати будь-які мистецькі явища. Відтак особливістю художнього тексту є співіснування різних фрагментів і зразків інших мистецьких творів. М. І. Конєва не зовсім влучно використовує цитати у ході інтермедіального аналізу, зокрема зв'язку літератури з живописом (с. 123) та радіо (у дисертації – ЗМІ на с. 124). Чи не доцільніше було б конкретно осмислити інтермедіальність в інших репрезентативних художніх репортажах?

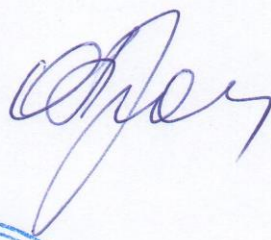
Загалом, насичена новим фактичним матеріалом дисертація М. І. Конєвої має належний науково-методичний рівень. За змістом і спрямуванням вона є актуальною та оригінальною. Глибоке наукове висвітлення теми свідчить про належну кваліфікацію дисертантки.

Висновок. Дисертація «Поетика художнього репортажу в українській прозі початку ХХІ століття» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих наукових працях повністю відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка Конєва Марія Іванівна за результатами проведення публічного захисту заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

вчений секретар Вченої ради ЗНУ,
доцент, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури

Оксана ПРОЦЕНКО

Підпис Оксани ПРОЦЕНКО засвідчую:
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор

Олександр БОНДАР